

ARTE ET MARTE

MAGYAR NYELV A HATÁRON TÚL

*Nádor Orsolyával, a Balassi Bálint Intézet tanszékvezetőjével és a Károli Gáspár Református Egyetem docensével a magyar nyelv határon túli helyzetéről Szöllősi Adrienne beszélget**

– *Miért érzik sokan kényes témának a határon túli magyar nyelv kutatásának problematikáját?*

– Ha valaki magyarországi kutatóként szeretne határon túli magyar kérdésekkel foglalkozni, mindenekelőtt alaposan, a helyszínen kell megismernie az adott kisebbségi közösséget, nem elég az írással mellett ülni, az érintetteket meg sem kérdezve kitalálni, mi is lenne számukra a legjobb. Érthető, ha a határon túli magyar kutatók zokon veszik az ilyesmit. A magyar kultúrnemzet fogalma véleményem szerint azt is jelenti, hogy a szó legszélesebb, Bod Péter-i értelmében vett kisebbségi magyar írástudókat teljesen egyenrangú félnek kell tekintenünk. Az anyaország felelősségéről szóló nagy szavak és a mindennapok gyakorlata azonban sokszor nem esik egybe, és egy-egy jó szándékú, de felkészületlen hivatalnok döntése, egy nem kellően körültekintő és alapos kutató tanulmánya vagy nyilatkozata mély sebet ejthet az érintettek önérzetén.

– *Mennyire érzékelhető a különbség a határon túli magyar nyelvvaltozatok és a magyarországi között?*

– Számtalanszor lehettünk fültanúi annak, amikor egy erdélyi magyart megdicsértek, hogy román létére milyen jól megtanult magyarul, vagy annak, amikor a vajdasági magyarokat csak „jugóknak” neveztek. Néhány évvel ezelőtt a magyar szakosok egyetemi felvételi vizsgáján visszatérő kérdés volt: milyen nyelven beszélnek a széke-

* Az interjú a Mindentudás Egyeteme honlapján (www.mindentudas.hu) is olvasható.

lyek. Sajnos igen kevesen válaszolták azt, hogy magyarul... Ezen a tudatlanságon sokat változtatott a rendszerváltás óta meghirdetett kisebbségpolitikai alaptétel, aminek körülbelül az a lényege, hogy Magyarország felelősséget vállal a teljes magyar kultúrnemzetért. Ennek a kohéziós ereje pedig nyelvi-kulturális identitás.

A magyar nyelv, amelyet sok idegen hatás ért az évszázadok során, magába építette a másoktól átvett hasznos elemeket, és kivetette magából a nyelv természetétől idegen szerkezeteket: azt mondhatjuk, élte a maga külön törvényei szerinti, nem-indoeurópai életét. A magyar nyelv sajátosságai közé tartozik, hogy az egyes tájegységeken kialakult nyelvváltozatok – értem ezalatt a nyelvjárásokat, de a kisebbségi lét nyolcvanesztendő hozományát, a regionális köznyelvi változatokat is – nem különböznek egymástól annyira, hogy egy átlagember meg ne értené bármelyiket. A viszonyítási alap a magyarországi sztenderd, ehhez képest „más” a székelyföldi vagy a szegedi ember beszéde. A kisebbségi–többségi együttélés persze megjelenik az adott régió magyar nyelvváltozatában is: leggyakrabban és leglátványosabban a szókincsben, de a szláv, a román vagy a német hatás kimutatható a nyelvtani szerkezetekben, illetve a mondatalkotásban is. Ezeknek a jelenségeknek a feltárásával elsősorban a kisebbségi magyar nyelvészek gazdagítják a magyar nyelvtudományt.

– *Mitől függ a magyar nyelv kisebbségi változatainak fennmaradása?*

– Elsősorban attól, hogyan alakul a magyar nyelv presztízse és társadalmi hasznossága az adott kisebbségi magyar nyelvváltozat földrajzi területén, illetve Magyarországon. Az Európai Unió megjelenése ebben a térségben hozzájárulhat ahhoz, hogy a kisebbségi magyar nyelvterületeken emelkedjék a magyar nyelv presztízse – szoros összefüggésben a hasznossággal. Gondolok például a vegyesvállalatok létrejöttére, ahol egy magyarul tudó szakember értéke megnő – erre már most is számtalan példát találunk a határ menti régiókban. A szakértőknek mindkét nyelv szaknyelvét ismerniük kell, ehhez azonban meg kell teremteni a nyelvészeti hátteret, mindenekelőtt szótárak készítésével. Ebben a munkában kiemelkedő szerepet játszanak a Magyar Tudományos Akadémia nyelvi kutatóállomásai, amelyek a tudományos kutatás mellett tanácsadással is foglalkoznak. Ennek során számos adatot gyűjtöttek össze a magyar nyelv változatairól. Ezek közül a lexikai elemek közül sok bekerül az újonnan kiadott szótárakba, így megteremtődik annak a lehetősége, hogy lassan bekerüljön a köztudatba. De Magyarországon is van tennivalónk, külö-

nösen a hétköznapi tudatformálás területén... Ha valaki nézi a Duna Televízió műsorait, lassan megismeri és megszokja a nyelvváltozatokat, de az sem lenne baj, ha az iskolai nyelvtanításban is helyet kapna az a nyelvi érték, amelyet a Kárpát-medencei magyar kisebbség hordoz.

– *Akarnak-e magyarul beszélni a határon túli magyar közösségek?*

– Minden bizonnyal igen. De annál jobban szeretnék, minél értékesebbnek érzik az anyanyelvüket, és a magyar nyelvterület minél szélesebb körében van lehetőségük a használatára. A magyar kisebbséget magában foglaló országok mindegyike megpróbálkozott többször is a nyelvi asszimilációval, de ezek a megszorítások, a nyelvhasználat korlátozására törekvő lingvisticista törvények éppen az ellenkező hatást érték el: a magyarság akart magyarul beszélni, és kereste azokat a nemzetközi jogi lehetőségeket, amelyek alapján biztosítékot remélhetett nyelvének és kultúrájának megőrzésére. Az akarat és a lehetőség persze sokszor nem esett egybe. Napjainkra csendesedni látszik a nyelvi küzdelem. A nyílt, erőszakos asszimilációt szolgáló kisebbségi törvények meghozatalának gátat szab az új hatalom, amelynek minden érintett igyekszik megfelelni: ez az Európai Unió.